

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Светлозар Атанасов Игов

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките”

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки;

професионално направление Филология (Теория и история на литературата)

Автор: доц. д-р **ЖОРЖЕТА ПЕТРОВА ЧОЛАКОВА**

от ПУ „Паисий Хилендарски“

Тема: „МИТОПОЕТИЧЕН ГЕНЕЗИС, ХУДОЖЕСТВЕНА ЕВОЛЮЦИЯ И
КОНТЕКСТУАЛИЗАЦИЯ НА ЕЗЕРОТО В ПОЕЗИЯТА НА ЧЕШКИЯ
РОМАНТИЗЪМ“

След успешно проведено обсъждане на дисертационния труд на 09.11.2017 г. беше даден ход на процедурата за неговата публична защита. Със заповед № РЗЗ-6064/14.12.2017 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Митопоетичен генезис, художествена еволюция и контекстуализация на езерото в поезията на чешкия романтизъм“ за придобиване на научната степен ‘доктор на науките’ на ПУ в област на висше образование Хуманитарни науки, професионално направление Филология (Теория и история на литературата). Автор на дисертационния труд е доц. д-р Жоржета Петрова Чолакова от катедра „Славистика“ към Филологическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Представеният от доц. д-р Ж. Чолакова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл.45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- копие от диплома за образователната и научна степен „доктор”;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с откриване на процедурата и с предварителното обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;

- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
 - копия на научните публикации;
 - декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
 - справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;
- Дисертантката е приложила 21 студии по темата на дисертационния труд.

Доц. д-р Жоржета Чолакова е завършила Славянска филология (бохемистика) през 1982 г. в Пловдивския университет, а през 1984 г. печели конкурс за асистент по славянски литератури и чешка литература в същия университет. Повече от 30 години доц. Чолакова работи като преподавател и изследовател в областта на литературоведската славистика. Нов етап в нейното израстване и утвърждаване в научните среди бележи защитата на дисертационния ѝ труд през 1993 г. в Карловия университет в Прага, посветен на поетиката на чешкия сюрреализъм от 30-те години на XX век. По препоръка на научното жури дисертацията е издадена от университетското издателство „Каролиnum“ и се явява първата чешка монография върху сюрреализма. През 2000 г. дисертантката придобива званието „доцент“ с хабилитационния си труд „Лицата на човека в поезията на чешкия авангардизъм“. Научните интереси на доц. Чолакова са предимно в областта на чешката поезия на XIX и XX в. и изразяват склонност към теоретично осмисляне на естетически и поетологични проблеми с оглед на славянския и неславянския европейски контекст.

Монографията върху чешкия сюрреализъм е препоръчана в задължителната литература на лекционни курсове по чешка литература на XX век, провеждани в Карловия университет, в Масариковия университет, в Остравския университет. Доц. Чолакова не участва в колективни публикации.

От приложената справка се очертава научният профил на доц. Чолакова като литературовед, уважаван както у нас, така и от страна на чешките научни среди. Свидетелство за това е и нейното членство в Научния съвет и в Докторантското училище на Университета в Храдец Кралове.

Специализирала е в Чехия и Сърбия. Била е на лекторат по български език и българска цивилизация във Франция: от 1998 г. до 2002 г. в Провансалския университет Екс – Марсилия, а през учебната 2009 – 2010 г. в Сорбоната, Париж 4. Освен че е изнасяла лекции по програма „Еразъм“ в Чехия, Франция и Полша, е била канена като гост преподавател от Педагогическия и от Философския факултет на Карловия

университет в Прага и от Катедрата по чешка литература в Масариковия университет в Бърно.

Доц. Чолакова е ръководила десетки дипломни работи на студенти слависти, а също и 3 докторски дисертации – едната е успешно защитена през 2016 г. (Якуб Микулецки), другата е отписана с право на защита (Ралица Стайкова), а третата е в процес на подготовка (Елица Маринова).

От самото си назначаване доц. Чолакова води занятия по славянски литератури и чешка литература: отначало само упражнения, а от дълги години – лекции. Понастоящем е и ръководител на магистърската програма „Културноисторическа славистика“.

Доц. Чолакова е заемала ръководни административни длъжности на катедрено, факултетско и университетско равнище. Тя е дългогодишен ръководител на Катедрата по славистика.

В представения списък от 21 публикации по темата 9 са публикувани в чужбина: 7 в Чехия, 1 във Франция и 1 в Босна и Херцеговина. Първата подадена в списъка студия е публикувана в сп. „Литературна мисъл“ през 2008 г., което свидетелства за продължителна през годините работа по дисертационната тема.

Някои от посочените публикации са представени като доклади на важни научни форуми: на Конгреса по чешка литература в Прага, организиран от Чешката академия на науката през 2010 г., на Славистичния конгрес в Минск и на Конгреса по сравнително литературознание в Париж през 2013 г., както и на международни конференции у нас и в чужбина. Доц. Чолакова има статии, публикувани в престижни периодични издания, като например в списанието на Катедрата по чешка литература във Философския факултет на Карловия университет „Slovo a smysl“, на Института по славистика „Slavia“, на Филологическия факултет на Университета в Баня Лука „Филолог“, на което е и член на международната редакционна колегия.

Не всички публикации са включени в текста на дисертацията, независимо че са по изследваната тематика, което показва допълнителен капацитет на текста да порасне не само в обемно отношение.

От приложения списък с цитирания се вижда активното присъствие на доц. Чолакова в българското и в чешкото литературознание. Отчела е над 40 забелязани цитирания, като почти половината от тях са в чешки специализирани издания. Книгите ѝ са рецензирани неколkokратно и от български, и от чешки изследователи.

Сред публикациите няма такива с популярен характер, няма и такива, които да се припокриват с участия в други процедури.

Дисертационният труд представя обемен текст, над 600 страници, включващ 13 глави, заключение и библиография. В първата глава, Prolegomena, са изложени теоретико-методологическите предпоставки на изследването и са прецизно дефинирани основни работни понятия- природа, пейзаж, мит и др. Във втората глава, „Античното езеро”, са изложени задълбочено античната идея за природата, античният буколически пейзаж, античната неопределеност на езерото между блатната плитчина и дълбоката пещера и е проследено развитието на представата за езерото от хтонично и infernalно пространство до удоволствено място чрез естетизацията и сакрализацията му. В следващата, третата глава, „Библейското езеро”, са разгледани представите за езерото в Стария и Новия завет. В четвъртата глава се проследява контаминацията на античните и библейски представи за езерото в средновековната литература. В петата глава „Ренесансовият субект във времепространствената перспектива на природата” са анализирани петраркистият пейзаж, образът на езерото в ренесансовата живопис, езерото като *locus amoenus* в ренесансовия пасторал. Тук за пръв път по-обстойно е разгледан и образен материал от чешката литература. В шестата глава са интерпретирани образите на акватичната природа в чешката барокова религиозна и светска поезия и пасторалните вариации на бароковия пейзаж. В следващата глава е представена класицистичната концепция за пейзажа и в един интертекстуален казус се проследява чешката рецепция на английския поет Александър Поуп. В осмата глава, „Пейзажната концепция на Предромантизма”, проблематиката на пейзажната и езерната образност са разгледани в контекста на британския сциентичен емпиризъм, синтезирана е първичната и естетизираната природа във френския Предромантизъм, анализира се топографската поетика в „Дъщерята на Славия” на Ян Колар и образът на езерото у Осиан, както и природните елементи във фолклористичната поетика на Чешкия предромантизъм. В деветата глава е представена натурфилософската основа на романтичната идея за природата. В следващата глава, „Романтичното пространство” са разгледани пространствената архитектоника на романтичното езеро, пространствените аспекти на образността у Карел Хинек Маха и дихотомията езеро – затвор като митопоетичен топос. Единадесетата глава е съсредоточена върху хилозоистичната баладизация на пейзажа в поемата „Май” на Маха. Тук може би трябва да се спомене, че Чолакова е дала най-добрия български превод на тази класическа творба на чешката литература. В следващата глава, „Романтически митологизъм”, са разгледани различни аспекти на езерния образ в пейзажните концепции на Карел Хинек

Маха и Карел Яромир Ербен в съпоставка с творби на Хердер и Гьоте, както и езерната жена у Мицкевич. Последната, тринадесета глава „Езерната поетика на чешкия романтизъм”, разглежда езерото като огледална и онирична метафора и образа на „черното езеро”.

В оценката си на дисертационния труд на Жоржета Чолакова най-напред бих искал да открия прецизната му научно-методологическа рамка, дадена в първата глава. Неслучайно дисертацията започва с поглед към известната книга на Паул Файерабенд „Против метода”, чийто методологически анархизъм имаше разкрепостяващ импулс против сковаващите предварителни методологически нагласи, наследени от сциентистките традиции. В същото време дисертантката сочи и опасността, заложена в принципа на Файерабенд „всичко е позволено”. Така Чолакова очертава гъбковите методологически граници на своето изследване, осигуряващи ѝ разграничаване както от следването на строго предпоставени методологически стратегии, така и от липсата на всякакви методологически граници. Авторката вписва своето изследване в традициите на тематологията, чиято родоначална френска школа познава много добре. Тематологичният ракурс на изследването осигурява и неговия интердисциплинарен съпоставителен характер и чрез „полагане на изследователския обект в различни художествени системи” – литературата и живописа. Компаративистичният аспект на изследването е свързан не само с разглеждането на проблематиката чрез различни изкуства, но и чрез съпоставителните анализи на художествен материал от различни национални култури. Чолакова сама определя своя метод като синтез на „имагологичен, тематологичен и митокритичен подход”. Дисертацията на Чолакова представя и великолепен синтез на синхрония и диахрония в изследването на своя тематичен обект – езерните образи в литературата. Чрез образа на езерото са разгледани „проекциите на ключови за литературното съзнание и познание въпроси”.

Солидната теоретико-методологическа и интерпретаторска основа на своя труд Чолакова е положила още в първата му глава чрез обстойното и задълбочено анализиране на понятията „природа”, „пейзаж”, „мит”. Като изхожда от идеята на Касирер, че „символните форми не са отражение на действителността” Чолакова прецизно разграничава „природата” като обективна реалност от „пейзажа” като субективно-естетизирана реалност и разкрива „семиотичната му стойност спрямо природата като възникване на дума за земно пространство, обхванато в поглед”.

„Пейзажът” има четири основни конституента – земна природа, пространствена перспектива, субективно зрително присъствие (обхванатост в поглед) и фигуративна

композиция. Като отбелязва, че „Предромантизмът за пръв път в еволюцията на художествените идеи въвежда езерния образ”, Чолакова върху основата на множество литературоведски и хуманитаристки изследвания обобщава, че „генезисът на понятието романтичен е свързано с раждането на идеята за естетизация на природната среда”. Изключително плодотворни за концептуалния принос на дисертацията са и лингвистичните – лексикални, етимологически, граматични и семантични - анализи на думите за „вода”, водни пространства и „езеро” в различни езици – романски, германски, славянски и др.

Особено бих искал да открия ,че в ренесансовата глава, редом с анализа на пейзажни и акватични образи у италиански автори, Чолакова е предложила и анализ на тази проблематика у славянски ренесансови автори – най-вече Кохановски, но и пасторалните природни визии у хърватско-далматинските автори Марин Държич и Петар Зоранич. Бих искал да отбележа и проницателните интерпретации на пасторалната пейзажна образност и нейните художествени функции в творби на най-видния дубровнишко-далматински поет Иван Гундулич. Особен интерпретаторски принос е наблюдението на Чолакова за синтеза на героически епос и пасторал в Гундуличевия „Осман” и за разчупването на ренесансовия персонажен шаблон в пиетета към Античността чрез внасяне на национален колорит при заменянето на античните нимфи със славянските фолклорни самодиви.

Без ни най-малко да искам да подценя интерпретаторските приноси на дисертантката в смислотворческите анализи на пейзажната и акватична образност в неславянските литератури, нейният най-значим научен принос е в тълкуването на чешки творби и автори, около което е центрирана и дисертацията ѝ. В тези глави от нейното изследване творби от чешката религиозна и светска барокова поезия, на Ян Колар, Юнгман и Полак, Карел Хинек Маха, Карел Яромир Ербен и др. са разгледани в широкия контекст на европейските и славянските литератури, в инвентивни съпоставителни анализи и тълкувания с идеи, мотиви, теми и образи от творби на Александър Поуп и Осиан, Русо и Ламартин, Гьоте и Шатобриан, Кохановски и Мицкевич и др. Оригиналността на тези приноси е по достойнство оценена от чешки и български слависти.

Заключителната глава на дисертацията представя не просто обобщително резюме, но и представя по най-блестящ начин способността на авторката за плодотворен преход от микроанализ на отделни образи в различни творби и автори към макролитературоведски идеи.

Тук е направен инвентивен обглед на европейската мисловна и художествена традиция чрез проблемния център – образа на езерото. Проследено е изграждането му „като самостоятелна иконична структура, способна да генерира и артикулира собствени хоризонти на смисъла (...) и на мрежата от идеологии на литературните текстове, отразяващи съответния тип културно съзнание на епохата“. Според Чолакова „първите литературни манифестации на природата обслужват епическия разказ за митични събития, при които маркирането на природни обекти има за цел (...) да зададе идеята за божествена антропоморфизация на природните сили като (...) антропоцентризмът на античната идея за света се изразява във въобразяване на природните сили и форми в персонифицирани фигури“. ”Една от основните функции на представа за езерото в старогръцката античност е локализацията на граничната зона между Космоса и Хаоса, живота и смъртта“. По-нататък Чолакова отбелязва, че „митопоетичната функционализация на езерото като хтоничен, транзитивен и есхатологичен топос води до неговото отделяне от естествената природна среда и твърде късната му концептуализация като пейзажен образ“. В римската култура езерото вече се явява „зона на трансцендентен преход-към отвъдното.“ Според Чолакова „липсата на еволюционен паралелизъм между пейзажа и езерото ясно е манифестирана от по-късната литературна поява на езерото в сравнение с пейзажа“. Едва в епохата на Ренесанса пейзажът е концептуализиран в две основни посоки – „като отражение на непосредствената реалност в лириката на Петрарка, Кохановски и Плеядата и в алегорична употреба“. При Русо природата има нова естетическа и нравственовъзпитателна функция за изграждането на нов личностен модел с медитативна нагласа. Като явление с нова художествена функционалност образът на езерото се налага в поезията на Европейския романтизъм, след Гьоте у поетите от Езерната школа, Уолтър Скот, Ламартин, Юго, Пушкин, Лермонтов, Байрон, Шели, Маха, Мицкевич и др. като израз на „взаимопроникването между интимна чувствителност и величието на природата, въплъщаваща представата за безграничността на съществуващия универсум, и като свиване на пространството в посока на неговата субективна интериоризация, като пейзаж на душата“ В последния пасаж на заключителната глава Чолакова отбелязва новата тенденция към „успоредяване или замяна на пространствения хоризонтал с вертикал, към преход от монументализъм на изображението към субективна интериоризация“ и по този начин отваря труда си към евентуално бъдещо разширяване на темпоралните му и пространствени граници .

Убеден съм, че макар и да излага своите теоретико-методологически предпоставки в началната глава на своята дисертация, Чолакова ги е извлякла от дългогодишната си изследователска и интерпретаторска работа с конкретния материал, свързан с акватичната и езерната образна тематика и проблематика в европейските литератури.

Стреснат от прекалено обемния, както ми се струваше, текст, отначало мислех да предложа главите за Античността, Библията и дори Средновековието ако не да се съкратят изцяло, то поне да се редуцират до по-кратки пасажии в останалите глави. Но след прочита на цялата дисертация се убедих, че тези глави не просто излагат историята на генезиса и развитието на езерната метафорика в европейските литератури, но и представят теоретическо имплицитане на самите понятия, с които дисертантката си служи в цялото изследване.

Бих искал да приключа оценката си за дисертацията на Чолакова с няколко неформални думи за приложената към труда ѝ библиография. Във времето на интернет всеки що годе интелигентен човек би могъл да състави огромна библиография на всяка тема и да симулира, че я е ползвал. Имам непосредствени впечатления от това, че авторката на разглеждания дисертационен труд в течение на повече от десетилетие внимателно и търпеливо асимилирала един огромен масив от художествена, научна и справочна речниково-енциклопедийна литература, която е технически прецизно библиографски приложена и смислоторчески ползвана в текста ѝ.

Имам непосредствени най-добри впечатления от личността и качествата на Жоржета Чолакова от самото начало на академичната ѝ кариера преди повече от 30 години до днес, от работата и като преподавател, учен, преводач и администратор, Винаги съм съветвал по-младите си колеги да не бавят защитата на своите дисертации и – имайки предвид научната и задълбоченост – понякога съм укорявал дискретно някогашната асистентка Чолакова да побърза със защитата на първата си дисертация. Тя ,както е известна, беше защитена не в България, а в Карловия университет в Прага и – като първо изследване на чешкия сюрреализъм - издадена като книга на чешки език. Малцина са наистина български филолози, изучаващи чужди култури, получили такова високо признание в съответните страни. Същото, в още по-голяма степен се отнася, според мен, и до втората ѝ дисертация, чийто изследователски принос, според мен, вече надхвърля границите и на бохемистиката.

Нямам никакви бележки по представената за защита дисертация, а само препоръки за бъдещата ѝ работа, защото не се съмнявам, че заниманията на Жоржета

Чолакова по темата на настоящия труд ще продължат в разширени темпорално-исторически и пространствени граници – към литературата на XX век, и към материал от българската и славянските литератури в европейски контекст.

След всичко казано искам да обобщя, че дисертационният труд на доц. д-р Жоржета Чолакова представя значим оригинален принос и отговаря на всички научни и процедурни изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагането му и съответния правилник на ПУ „Паисий Хилендарски”.

Като давам най-висока оценка на дисертационния труд, горещо препоръчвам на почитаемото жури да присъди на доц. д-р Жоржета Чолакова научната степен „доктор на науките” в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление Филология (Теория и история на литературата).

19 януари 2018 г.

проф. дфн Светлозар Игов